

Іванна КЕРЕЧАНИН

ТРАДИЦІЙНЕ ВЕСІЛЛЯ УКРАЇНЦІВ СЕЛА КУШНИЦЯ В КОНТЕКСТІ СІМЕЙНОЇ ОБРЯДОВОСТІ ЗАКАРПАТТЯ (перша половина ХХ ст.)

На основі власних польових етнографічних матеріалів та наявної літератури авторка розглядає традиційне весілля українців Закарпаття (за матеріалами села Кушниця Іршавського району). Досліджуються такі складові весільної обрядовості, як «визвідини», «сватанки», «заручини», власне весілля та «поправки». При описі весілля в с. Кушниця основна увага звертається на час його проведення, тривалість, черговість обрядових дій, дійових осіб, їхні ролі та функції, вбрання. Детально характеризується обряд збирання барвінку, виття вінків, весільна гостина. Подаються зразки весільних пісень з архіву авторки.

Ключові слова: весілля, обрядовість, «визвідини», «сватанки», «заручини», молодий, молода, староста, дружба, дружка, барвінок, гостина, «поправки».

© І. КЕРЕЧАНИН 2016

ISSN 1028-5091. Народознавчі зошити. № 4 (130), 2016

Упродовж століть традиційне народне весілля було одним із найважливіших чинників розвитку і збереження духовної культури українців Закарпаття.

Традиційний весільний обряд українців Закарпаття, як і в загальноукраїнській традиції, має досить чітку структуру. Незалежно від локальних варіацій окремих компонентів обряду в різних етнорегіональних зонах України, він ділиться на три етапи: передвесільний, власне весілля та післявесільний. Передвесільний етап у досліджуваному селі Кушниця включав «визвідини», «сватанки» та «заручини». Післявесільний — «поправки».

Етап «визвідин» у передвесільному циклі українців Закарпаття, як і у всіх слов'янських народів, вважався першою зустріччю представників родин майбутніх наречених. Точного сценарію «визвідин» на Закарпатті не було, оскільки дізнавалися молоді люди один про одного різними способами: хтось таємно посилав родичів до обраниці чи обранця, хтось просив це зробити чужих людей або сусідів. У селі Кушниця батько з матір'ю хлопця, який хотів «женитися», відправляли когось із своєї родини розвідати, чи віддадуть дівчину за їхнього сина. Дуже важливим було, щоб її батьки не здогадалися про справжню мету приходу посланця¹. Вважаємо, що цим самим хлопець застерігав себе від несподіваної відмови у разі сватання. З цієї точки зору, «визвідини» були своєрідною санкцією на посилення сватів до дівчини.

Слід зауважити, що в другій чверті ХХ ст. етап «визвідин», зазнаючи змін у структурному відношенні, об'єднується із сватанням або зникає як окремий етап взагалі. Це відбувається через втрату його функціонального підтексту, оскільки саме в той час вплив батьків на шлюбний вибір своїх дітей почав слабнути.

Коли «визвідини» давали позитивний результат, хлопець кликав із собою сватачів (батьків та близьких родичів) та йшов сватати обраницю. Головним між ними був старший чоловік — «сватач» (зазвичай чужий для хлопця). Особливостями його характеру мали бути балакучість («говорючість») та жартівливість («фіглярність»). «Сватанки» проводилися в будь-який день, але обов'язково під вечір, коли стемніє. Метою цього було уникнення людського ока, оскільки в разі неуспішного сватання був би сором на усе село. Сватачі остерігалися переходу до-

¹ Зап. у с. Кушниця Іршавського р-ну від Мателеги Анни Андріївни, 1941 р. н.

роги з порожнім відром, бо вважали це передвісником невдачі. Перехід дороги з «порожняком» в народній традиції закарпатських сіл мав на правду магічну семантику. Пересторога щодо цього була присутня у всіх сімейних обрядах упродовж життя, а також супроводжувала людину в буденній діяльності чи польових роботах.

Під час сватанок «токмились» про посаг («придане», «часть»), деколи визначали, коли відбудеться («коли парувало чи штемувало би») весілля². Також вирішували, скільки землі та приданого батько зможе дати за доньку. Іван Симоненко писав, що коли «легінь любився», то батько дівчини давав стільки землі, скільки «жених» просив [2, с. 125]. Відомо, що у тодішньому суспільстві найбільшою мрією батьків було видати доньку чи сина у заможну («газдівську») родину. Мірилом заможності, як ми знаємо, була земля. Під час договорів, за традицією, розпивали пляшку горілки («склянку палинки»). Якщо домовитись не вдавалось або не влаштувало придане дівчини, пригощань не відбувалось. За таким же сценарієм сватання відбувалось і у сусідньому селі Лисичево. У долинянських селах Імстичеві, Великому Раківці, Білках та Чорному Потюці гостина на сватанках мала відбутися не залежно від згоди дівчини. Навіть якщо дівчина відмовляла, то «сватачі» казали: «Дівка ваша — но палинка й так наша»³.

У традиції більшості сіл теперішньої Іршавщини, а колись Березького комітату, було прийнято ввічливо попереджати дівчину про те, що скоро («на днях») її прийдуть сватати. Та, у свою чергу, готувала велику гостину, під час якої намагалася показати себе дуже роботящою («шіквною», «встижною»). Також дівчина мала вміти («бути валовшна») гарно «силувати гостей». Особливістю сватання в Кушниці був несподіваний прихід сватів до дівчини⁴.

Щодо соціальної рівності, походження та матеріального становища родин, то традиції вибору пари на Закарпатті вписуються в загальноукраїнський контекст. Принцип соціальної ендогамії для

Закарпаття виключенням не був. Народна традиція свідчить, що зачасу бідні одружувалися («побиралися») із бідними, а багаті з рівними собі. Тому в селах боржавських долинян побутувала приказка: «Воли уд волам ричуть». За переказами старожилів, було таке, що бідняк приходив до багачки, а її мати спочатку сиділа в куточку, слухала, а потім казала: «Петек ид петикови, а гуня ид гуни»⁵. Така поведінка зумовлювалась прагненням до рівноправності чоловіка і жінки у майбутній сім'ї. Історично семантика наведених приказок має однакове тлумачення, адже ще з часів Київської Русі фіксувалися аналогічні ситуації щодо вибору шлюбних партнерів.

Якщо говорити про географію одружень, тут були цікаві нюанси. Коли «жених» був із чужого села («відіцький»), то дівчину за нього давали, навіть з умовою, що вона піде жити до нього («у пристаї», «у прийми»), а от хлопця із рідного куточка не відпускали⁶. Отже, в цьому плані спостерігався певний гендерний дисонанс.

У селі Кушниця, як і загалом по Україні, після «сватанок» відбувались «обзори». Зазвичай вони проводились через 2—3 тижні у неділю. Під «обзорами» розуміли похід родини молодої до молодого та навпаки. Цей процес полягав у огляданні господарства («газдівства»), оцінюванні статків, вирішенні питань стосовно весілля («свальби»). У народі казали: «Йдеме никати газдівство наших нових сватів». Тут визначали кількість приданого — зачасу, землі («телеку»), бо нічого іншого в більшості випадків дати не могли. Одна з інформанток розповідає, що іще в дитинстві батьки виділили для неї сотини землі і часто наголошували: «Олено, йсю млаку даме ти в часть»⁷. Інколи молодим давали хату або планували спільними силами збудувати нову. «Обзори» у молодого проводилися через тиждень після походу до молодої. Тоді обговорювались усі подробиці майбутнього весілля: коли буде вінчання, скільки гостей запрошуватимуть, як справлять весільну гостину. Домовлялись також про кількість

² Зап. у с. Кушниця Іршавського р-ну від Метеньканич Марії Федорівни, 1935 р. н.

³ Зап. у с. Імстичево Іршавського р-ну від Кречун Магдаліни Йосипівни, 1945 р. н.

⁴ Зап. у с. Імстичево Іршавського р-ну від Добри Йолани Іванівни, 1940 р. н.

⁵ Зап. у с. Імстичево Іршавського р-ну від Добри Павла Федоровича, 1937 р. н.

⁶ Зап. у с. Імстичево Іршавського р-ну від Добри Йолани Іванівни, 1940 р. н.

⁷ Зап. у с. Чорний Потік Іршавського р-ну від Котубей Олени Василівни, 1937 р. н.

дружок і дружбів, розглядали кандидатуру старости, старшої кухарки («сокачки») тощо⁸.

Одним з основних обрядів передвесільного циклу у селі Кушниця були «заручини». Вони були своєрідним закріпленням остаточної домовленості про шлюб і привселюдним оголошенням цієї події. Отож, дівчина і хлопець («дівка» і «хлопчище») йшли до сільської адміністрації («на комітет») і подавали заяву про намір одружитися. Їхня заява висіла там три тижні. Одночасно із заявою документально оформляли передачу землі для новостворюваної сім'ї та укладали договір (контракт). Протягом цих трьох тижнів велися активні приготування до «свальби» [2, с. 125].

У більшості сіл Закарпаття, як і по всій Правобережній Україні, заручини являли собою записування «оголосків» у священика («попа»). Йшли записувати їх молоді у супроводі старости та кількох родичів. Зайшовши до церкви, наречені стелили під ноги рушник, щоб не стояти на голому і «оби були багаті». Після благословення на шлюб священик з'єднував їх праві руки, а молоді обмінювались хустинками. Для виняткової більшості долинянських сіл рівнини і передгір'я був характерний саме такий спрощений варіант заручин. А от в гуцульських селах Рахівщини при записуванні оголосків молоді обмінювались персянями. Такий обмін хустинками чи персянями ще називали «мінянками». У деяких долинянських селах колишнього Марамороського комітату обмін персянями відбувався напередодні весілля, тобто на «гусах». Після «мінянок» священик записував молодих в книгу оголосків і три неділі виголошував про їх намір взяти шлюб. Якщо хтось із парафіян знав причини, які могли завадити вінчанню цієї пари, то протягом трьох тижнів міг про це повідомити [3, с. 282—283]. Причини припинення «оголосків» та ім'я особи, що здійснила протест, не оголошувались.

Слід зазначити, що в період постів оповіді про шлюб не проводились. Під час проведення «оголосків» молоді ходили до церкви, де піп проводив «повчання» щодо подружнього життя. Цікаво, що у селах верхів'я р. Ужа молоді ходили в дім попа («на фару») на випробування чи вміють газдувати. У господарстві вони мали відпрацювати три дні. Священик перевіряв їхні знання «слова Божого» і лише піс-

⁸ Зап. у с. Кушниця Іршавського р-ну від Мателеги Анни Василівни, 1950 р. н.

ля цього давав дозвіл на їх вінчання. Перед весіллям наречені обов'язково мали висповідатися⁹. Зауважимо, що в ряді бойківських сіл Воловеччини та Міжгірщини після оповідей молоді в супроводі батьків, дружбів, дружок і кумів йшли вінчатись. Але церковне вінчання ще не давало молодим права називатись подружжям [3, с. 283].

Звичним явищем було те, що про шлюб домовлялася «старшина», не питаючи згоди своїх дітей. Бувало й таке, що дівчат били через небажання виходити заміж за нелюба. У селі Кушниця одна з інформанток зі сльозами на очах заспівала пісню, присвячену випадкам одруження проти волі дівчини та життя з нелюбом:

*Ой далась ня, моя мамо, за леда бідочку,
Наштось му ся лакомила, ци на худобочку.
Удинь из ним не говорю, вночи го не вижу,*

Мамко моя солодинька, што го ненавиджу¹⁰.

У Кушниці «свальбу» дозволялося «играти» лише у вівторок або четвер в час, коли не було посту («говінія»). В інші дні святкувати весілля, за народним звичаєм, заборонялося (причину заборони ніхто не зміг пояснити, респонденти посилаються тільки на те, що так було раніше). На нашу думку, сприятливі дні для весілля, як і для хрещення дитини, мали багатівікову історію і тому сильно вкоренилися у людському світогляді. Наприклад, пишучи про обряд хрестин, Лука Дем'ян зазначав: «Дитину лем у гідні дні несут крестити, як приміром, вівторок, четвер, субота або неділя» [1, с. 190]. Вважали, що дитина, похрещена в ці дні, буде мати більш привітне, багатше і веселіше життя, ніж та, яку хрестять у сумні дні: понеділок, середу, п'ятницю [4, с. 40]. Як бачимо, «пісні» і «порзні», або «гідні» і «не гідні» дні протиставлялись у свідомості українців Закарпаття з християнських мотивів. А, відтак, пересторога хрестити дитину та грати весілля у певні дні тижня мала під собою одне і те ж підґрунтя.

У Кушниці напередодні весілля, в понеділок або в середу, до молодої («молодиці») приходили дружки з дружбами («дружбовами»). Після невеликого пригощання вони йшли до молодого. Туди приходили також староста («гонноть») та «троїсті музики».

⁹ Зап. у с. Імстичево Іршавського р-ну від Кречун Магдалини Йосипівни, 1945 р. н.

¹⁰ Зап. у с. Кушниця Іршавського р-ну від Мателеги Анни Андріївни, 1941 р. н.

Так називали музикантів з бубном, гусями та баяном. Гостів щиро запрошували до столу.

Тоді збиралися йти по барвінок. За традицією барвінок брали у родичів чи сусідів, і бажано, щоб у їхній сім'ї були неодружені дівчата чи хлопці (щоб і на них «имилося»). З собою в сумку («ташку») брали: червоний платок («челлену ширинку», «рійтованку»), обрядовий хліб («крученик»), свячену воду, два нові носові платки («жеболовки») (білі або ж синю і червону), дві монети (великого діаметру), пару ножів чи ножиць, подарунок у вигляді «склянки палинки» та гостинців для господині («газдині») ¹¹.

«Гонноть» шикував колону таким чином: музики, молоді, дружки з дружбами, далі батьки, родичі та гості. До барвінку, що ріс, як правило, у кутку «городця», підходили молоді, батьки та куми («кумови») (перший дружба та дружка). Мати молодого кропила барвінок свяченою водою, пляшку з якою вона брала не голими руками, а обов'язково через платок. Староста стелив «рійтованку» на барвінок, молодому давав крученик, платок і копійку. Молодий брав крученик і робив ним знак хреста, перекладаючи над барвінком (як символ Святої Трійці «В ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа»). В лівій руці тримаючи платок, правою за допомогою монети зрізав кілька стеблин барвінку і клав у один кут («сегелет») «рійтованки». Три рази зрізавши барвінок, молодий передавав крученик нареченій ¹². Присутні при цьому співали [2, с. 126]:

*Ой, Боже милостивий, що мені почому,
Коли мені білу ручку подати нікому.
Не косися, бирвіночку, бо ще сь зелененький,
Не женися, легінику, бо ще сь молоденький.*

Акуратно складені в кутку стебла барвінку староста зав'язував у вузол. Молода виконувала ті самі дії, але барвінок клала у протилежний по діагоналі кут «ширинки», який також зав'язувався. Після цього «гонноть» клав крученик посеред «рійтованки» і запрошував дружку та дружбу, вручивши їм перед цим ножиці чи ножі, зрізати барвінок і класти на крученик. Коли барвінку було достатньо, староста зав'язував «ширинку» вільними кутами навхрест. Вузли з бар-

вінком молоді тримали у руках ¹³. Як бачимо, кушницький барвінковий обряд наскрізь просякнутий християнськими мотивами: барвінок кропився свяченою водою, три рази перехрещувався кручеником, хустка з барвінком перев'язувалася навхрест. А от щодо зрізання барвінку монетами, що мало забезпечити багатство молодим, то цей звичай на Закарпатті зафіксовано лише у селі Кушниця та його околицях.

Після ритуального зрізання барвінку усі присутні поверталися у двір, де зі словами подяки староста вручав «газдині» обійстя («обшаря») «палинку». Тут же процесія відправлялася до молодого.

За свідченнями старожилів села Кушниця, побутувала також традиція зрізати барвінок у лісі. За ним йшла молодь як із сторони молоді, так і молодого. За барвінок хлопці не раз і билися, але це, зрозуміло, в жартівливій формі було в межах традиційного дійства. За повідомленнями кількох інформаторів, барвінок мав зрізати малий хлопчик ¹⁴.

Прийшовши до молодого, всі заходили у шатро («шатрю»), де столи поки не накривали. Молода запрошувала дівчат на «вінки». У центрі ставали молоді, а по обидва боки дружки з дружбами. Наречені клали перед собою «ширинку» з барвінком. Молода по черзі розв'язувала вузлики і по кілька стебел барвінку в платку давала двом дружкам. Барвінок, що залишався, розсипала по столі. Дружки брали мотки («шпультки») з нитками (білими або синіми та червоними, тільки не чорними), за допомогою яких вили віночки. Із декількох стебел барвінку робили два пучки, які в Кушниці називали «буцманки» або ж «святילו». Листочки барвінку в Кушниці ліпили і на вікна. Та це робили не всі, через страх, що хтось може («годен») роз'єднати листки і молода пара розійдеться. Музики у цей час весело грали, а дівчата співали спеціальний наспів («латканя») ¹⁵:

*Горі, сонечко, горі, вийтєся, віночки, скорі,
Дай ниточку шовку, Гафійці на головку.
Іванкова мамка цілу ніч не спала, зорі узирала,
Зорі мої, зорі, що ми приведеде?
Ой ци віцю, ци ягницю, ци до хижі робітницю.*

¹³ Зап. у с. Кушниця Іршавського р-ну від Мельника Юрія Юрійовича, 1958 р. н.

¹⁴ Зап. у с. Кушниця Іршавського р-ну від Мателеги Анни Андріївни, 1941 р. н.; зап. у с. Кушниця Іршавського р-ну від Мельника Юрія Юрійовича, 1958 р. н.

¹⁵ Зап. у с. Кушниця Іршавського р-ну від Лижичко Анни Іванівни, 1940 р. н.

¹¹ Зап. у с. Кушниця Іршавського р-ну від Мельника Юрія Юрійовича, 1958 р. н.

¹² Зап. у с. Кушниця Іршавського р-ну від Мателеги Анни Андріївни, 1941 р. н.

Якщо крученик був мокрий від барвінку, то староста загортав його у «рійтованку». Готові віночки нанизував з обох боків платка, а вільні кінці зв'язував подвійним вузлом і вручав молодим. Якщо крученик залишався сухим, то його нанизували разом із вінками, а саме між ними. Важливо, що у Кушниці вінок готували також дружбові та дружці. Його прикріплювали дружбові на піджак, а дружці — на голову.

Молодь виходила на подвір'я, всі бралися за руки («робили каріку»). У колі на землі лежав старий піджак («реклик») батька молодого, який староста готував заздалегідь. Під нього символічно клали гроші. «Гонноть» оголошував «Заигруєме молодих!» і закликав троїстих музик грати мелодію «увиванця». Тоді присутні починали танцювати, копкаючи при цьому піджак. Молоді в цей час між руками тримали платок із кручеником та вінками. Мати молодого кропила всіх свяченою водою, а мати молоді посипала пшеницею, копійками та цукерками. Тарілка мала залишитись чистою. Потім староста брав «реклик» і з жартівливими словами вручав його матері молоді від імені свахи на «хоснованя». По завершенню цих дійств дівчата розсаджувалися за накритими столами, молода пригощала вином. Хлопці залишалися на подвір'ї, де продовжували співати і танцювати¹⁶.

В цей час мати молоді запрошувала своїх родичів на «гуски». І. Симоненко наголошує, що кликала вона практично тільки жінок, а чоловіків не більше двох-трьох [2, с. 126]. Коли всі збиралися і трохи («крихту», «малинько», «маціцько», «піціцько») «погостилися», то брали сорочку, приготовану нареченою для нареченого, квітки («косиці») дружбам, і всі разом («у ракаши») прямували до молодого¹⁷. Біля хати («хижі») хлопця процесію зустрічала («стрічала») його мати. Вона довго розпитувала («узвідовувала»): хто, куди, звідки («удкіть»), чи не заблукали гості і т. д. Після такої словесної перепалки всі заходили до «хижі», де мати молоді передавала матері молодого сорочку та «косиці» [2, с. 126]. Це робилось, щоб молодий, одружившись, не думав і не бігав за іншими жінками [3, с. 284]. До хати сходилася також його найближча родина («файта»),

¹⁶ Зап. у с. Кушниця Іршавського р-ну від Мельника Юрія Юрійовича, 1958 р. н.

¹⁷ Зап. у с. Кушниця Іршавського р-ну від Лижичко Анни Іванівни, 1940 р. н.

«фамілія»)¹⁸. Варто наголосити, що у більшості сіл Іршавщини, окрім «гусок», за два дні до весілля проводились ще й так звані «сорочкаші». До молоді приходили молодий із друзями («сорочкашами») — приблизно 6—8 чоловік. Для цього молодця готувала молодому сорочку та нижню білизну. Побутувала також й традиція «ховати молоду»¹⁹.

Після передачі сорочки молодому на «гусках» всі присутні розсаджувалися за накритими столами. На цю вечерю подавалися лише пісні («не порзні») страви. Тут («туйки») їх пригощали «палинков» в посудині, з якої обов'язково черпали, а не наливали. Застілля тривало досить довго. Про те, що «гуски» на Закарпатті були прообразом дівчачо-вечора свідчать рядки пісні:

*Гуляй, дівко біла, докі сь у мамочки,
Доки ти ся не ймила біда головочки.*

Потім гості розходилися по домівках, або ж родичі молоді йшли до її хати, а вже потім додому. Молода забирала свій віночок та «святилко». Хлопці ж усю ніч гуляли біля хати молодого [2, с. 126].

Весілля у Кушниці починалося приблизно о сьомій годині ранку. Молода ходила по сільським хатам і запрошувала на весілля, в основному хлопців, а хтось із її сім'ї скликав родичів. Але у більшості долинянських сіл запросини проводилося за тиждень до весілля. Дівчина кликала своїх родичів та друзів, а хлопець — своїх. Ходили вони окремо. Дружок запрошувала молода, а дружбів — молодий. Традиційно справою молодого був пошук музик («гудаків»)²⁰.

Запрошені розсідалися за столи, їх пригощали стравами (в своїй більшості м'ясними). Цю гостину традиційно називали «поранок»²¹. Після «поранку» гості розходилися. Через деякий час збиралися хлопці і також сідали за стіл. Потім вони виходили на подвір'я, співали і танцювали з дівчатами [2, с. 126].

У молодого вранці також збиралися запрошені ним родичі, хлопці та «троїсті музики». Родичів при-

¹⁸ Зап. у с. Кушниця Іршавського р-ну від Мельника Юрія Юрійовича, 1958 р. н.

¹⁹ Зап. у с. Імстичево Іршавського р-ну від Добри Йолани Іванівни, 1940 р. н.

²⁰ Зап. у с. Чорний Потік Іршавського р-ну від Соломко Марії Іванівни, 1948 р. н.

²¹ Зап. у с. Кушниця Іршавського р-ну від Метеньканич Марії Федорівни, 1935 р. н.

гощали так само, як і у молодії. Хлопцям же давали лише по «погарчику палинки», не садячи за стіл. Тоді ж дружби отримували «косиці» на шапку чи піджак («реклик», «уйош»). Першому дружбі прикріплювали барвінковий віночок зліва «на серце», а вже по середині «косицю».

У більшості долинянських сіл Іршавщини, зокрема у селі Імстичево та його околицях, в день весілля зранку як до молодії, так до молодого приходили хрещені («маточки»). Основним їхнім завданням було звити віночки для вінчання своїх хресників. Кожна «маточка» (їх було 2—3) мала принести із собою кілька стебел розмарину («розмарінки») для віночка та «ширинку» для покриття голови «молодиці» при вінчанні²². Тут барвінок для вінків не використовувався.

Щодо традиційного весільного вбрання, особливо молодії, то воно у селі Кушниця було особливим. Молодий одягав сорочку з чіпками. Обов'язково він мав шапку-клебану. Молода вдягала довгу вишивану білу сорочку та писаний жакет («лайбик»). На голову молодії готували широкий кольоровий вінок, квіти якого робили з паперу та покривали воском. Цей вінок мав так звані «пави» із козиної шерсті²³. Про білий одяг молодії йдеться у коломийці:

*У нашої молодиці білинські топанки,
Оби́сьте ї не вбіжали, бо втікне до мамки.
У нашої молодиці біла шлаєрина,
Позирайте, люди добрі, ци ни чилядина²⁴.*

Ніяке весілля не обходилося без благословення своїх дітей батьками. Цей обряд був особливо хвилюючим. На столі лежала простелена трикутником червона «ширинка», а на ній крученик, всередині якого чаша із свяченою водою, а у чаші «святилко». Справа від крученика — вінок, на ньому платочок²⁵.

Від імені сина староста дякував батькам, всі молодилися «Отче наш». Традиційне вибачення перед батьками називали: «Витказуванням молодих»²⁶.

²² Зап. у с. Імстичево Іршавського р-ну від Добри Марії Михайлівни, 1947 р. н.

²³ Зап. у с. Кушниця Іршавського р-ну від Лижичко Анни Іванівни, 1940 р. н.

²⁴ Зап. у с. Кушниця Іршавського р-ну від Мателеги Анни Василівни, 1950 р. н.

²⁵ Зап. у с. Кушниця Іршавського р-ну від Мельника Юрія Юрійовича, 1958 р. н.

²⁶ Зап. у с. Кушниця Іршавського р-ну від Метеньканич Марії Федорівни, 1935 р. н.

Батько благословляв сина на щасливу життєву дорогу: правою рукою через платок брав вінок, яким три рази перехрещував, і клав сину на голову. Далі три рази кропив свяченою водою за допомогою «святилка». Мати благословляла так само (але колись жінку не допускали до таких обрядодій, оскільки вважали, що вона може бути не чистою). В цей час зліва від молодого стояла молода незаміжня дівчина, зазвичай сестра. Всі присутні співали «Многая літ», а при цьому батько платком знімав вінок з голови сина. Відтак присутні вітали нареченого²⁷.

У будинку молодого готували «курагоу» — біло-червоне знамення із дзвіночками, прикрашене квітами та стрічками («лентами»). Для нього брали велику палицю та обов'язково червону «ширинку» довжиною два метри, а також спеціальний віночок. Коли «курагоу» був готовий, «гонноть» ставав посеред «хижі» на «петек», і виводив хлопця за «ширинку» на двір. Так в супроводі музикантів всі йшли до церкви. Мати освячувала дорогу аж за ворота. Воду, яка залишалась у чаші, виливала «за путєм», куди йтиме процесія. Дружба весь час тримав «курагоу» між старостою і молодим. Перед молодим обов'язково несли два крученики [2, с. 127]. Цікаво, що у селах долини р. Тероблі «курагов» готували не в день весілля, а на «гусках». Гуцули Рахівщини вбирали «деревце» також напередодні весілля [3, с. 284].

У селі Кушниця молодого біля церкви залишали. Два дружби брали на плече «курагоу» і процесія на чолі з старостою йшла по молоду. Дійшовши до її хати, гості бачили, що ворота закриті. «Закриття» полягало в тому, що на ворота клався «пауз» чи «рудина» — легка колода. По обидва боки стояли «сторожі» із числа родичів молодії і викрикували («гойкали»): «Не сюди, йдіт дальші!» Із процесії виходили дружби, силою відштовхували сторожів, відкривали («удоперали») ворота й заходили у двір. Вони піднімали «пауз» і пропускали всіх гостей [2, с. 128]. Благословення батьками у молодії проходило за тим самим сценарієм, що і у молодого, лише біля нареченої стояв нежонатий хлопець. Всіх щиро запрошували до столу²⁸.

²⁷ Зап. у с. Кушниця Іршавського р-ну від Мельника Юрія Юрійовича, 1958 р. н.

²⁸ Зап. у с. Кушниця Іршавського р-ну від Мельника Юрія Юрійовича, 1958 р. н.

Так відбувалось у винятковій більшості долинянських, гуцульських і бойківських сіл, де молода самостійно із своїми гостями не йшла до церкви, а чекала приходу весільного поїзду нареченого, щоб разом піти на вінчання [3, с. 286].

Із хати молоду виводили «друзбови». По дорозі «гонноть» із великою «косицьою» і палицею в руках весь час викрикував: «Гецько, Гафія да живе!» (або інші імена). Всі хором викрикували: «Да живе!» Коли приходила молода, всі заходили до храму, де відбувалася церемонія вінчання («вінчанки»). На голови молодим обов'язково клали вінки з барвінку. Після вінчання центральні двері церкви, через які молодята зайшли, закривали на замок, а виводили їх через бокові двері зліва. Відмітимо, що у гуцулів Рахівщини під час вінчання дружба та дружка над плечима молодих тримали весільні калачі («діржавці») із запаленими свічками, а молода, вийшовши з церкви, дивилась через «діржавець» на небо, сподіваючись побачити своє щастя [3, с. 290]. У жителів низинного Закарпаття весільний калач з діркою посередині, тобто крученик, при вінчанні не застосовувався.

«Вінчанки» у церкві було обов'язковим. Шлюб без вінчання вважався гріховним. Таку шлюбну пару не сповідали і не причащали у церкві, а на Великдень не святити паски [3, с. 290].

По вінчанні молоді йшли реєструвати шлюб («в сільський уряд божити»). Їх супроводжували два свідки. В якості реєстрації секретар уряду брав Метричну книгу і записував шлюб. Під записом розписувалися молоді та свідки [2, с. 127]. Староста давав в руки молодим два кінці «ширинки», а інші тримав сам, і так вів їх до молодої²⁹. По дорозі молодим не дозволялось зупинятися, а іншим — переходити їм дорогу³⁰.

Зайшовши в двір, всі зупинилися біля хати. На подвір'я виходила мати молодої, яка тримала в руках «склянку палинки» і пригощала гостей «з горла»³¹. У цей час один із родичів виносив із хати крученик і давав його «гоннотю». Той брав крученик і давав його першому та другому дружбам, і вони ра-

зом («уєдно») піднімали його. В утворену арку три рази проходили молоді за руку з старостом та всі присутні в такому порядку, як йшли із церкви. Три рази крученик притуляли до голови молодих. Матері кропили свяченою водою і посипали пшеницею та копійками. Потім крученик розламували, а шматочки роздавали усім присутнім³².

Пізніше з'явилася традиція зустрічати молодят хлібом-сіллю. Молоді цілували хліб, трохи відламували, солили і обмінювалися ним. У народній традиції це символізувало те, що вони «насолують один одному востаннє»³³.

По цьому молоді із гостями заходили до хати чи «шатрі» та сідали за стіл. Тоді починалася весільна гостина. Староста починав жартувати із батьками молодої. Після розіграшів всіх пригощали горілкою та смачними стравами. Молодим подавали окремо, але на одній тарілці та із однією ложкою на двох. На перше подавали омлет («ратоту»), потім солодке молоко із накришеним у нього хлібом. Після гостини всі, за винятком батьків та близьких родичів молодої, йшли до молодого [2, с. 129].

Ворота у молодого виявлялися зачиненими. Починалися жарти і вівся той самий діалог, що і біля воріт молодої. Увійшовши до двору, гостей зустрічали батьки молодого із «погарчиком» і «палинкою». Поклонившись і пригостивши молодих, мати вела невістку до хліва («стайні»). Молодий залишався перед дверями хати, а в «стайню» з дівчиною заходила тільки свекруха. Тут молода мала сісти на яслі [2, с. 129]. Після цього присутні заходили до хати і розсаджувалися за столами. Біля молодої за стіл сідали її родичі, тоді як у неї вдома там сиділа родина молодого. Поміж пригощаннями гості, особливо молоді, виходили на двір танцювати. Чоловіки співали і танцювали «людську сколомийку» і стукали («ковтали») у стріху. Бувало, що танцювали так гучно, що з хати падала дранка («шингли») ³⁴.

Цікавим кушницьким весільним звичаєм була і залишається так звана «цюльованка». Староста просив дружок і дружбів вставати по парах. Перед по-

²⁹ Зап. у с. Кушниця Іршавського р-ну від Мельника Юрія Юрійовича, 1958 р. н.

³⁰ Зап. у с. Кушниця Іршавського р-ну від Мателеги Анни Андріївни, 1941 р. н.

³¹ Зап. у с. Кушниця Іршавського р-ну від Мельника Юрія Юрійовича, 1958 р. н.

³² Зап. у с. Кушниця Іршавського р-ну від Мельника Юрія Юрійовича, 1958 р. н.

³³ Зап. І. Керечанин в с. Кушниця Іршавського р-ну від Мельника Юрія Юрійовича, 1958 р. н.

³⁴ Зап. у с. Кушниця Іршавського р-ну від Мельника Юрія Юрійовича, 1958 р. н.

цілунок дружба дарував дружці цукерки і гроші. Староста жартівливо питає: «Ци доста?» Якщо дружка казала, що ні, то дружба додавав. За поцілунок дружці дарували «склянку палинки» з двома маленькими кручениками на горлі. Дружба, в свою чергу, отримував цукерки. Найкращу «цюльовану пару» визначали молоді. Також існувала традиція «крати молоду»³⁵.

Тим часом родичі, що залишилися у хаті молодії, брали подарунки («дари»), приготовані нареченою, а також її придане, і йшли до молодого. Придане несли у «веретах» або просто на плечах. Супроводжували їх «гудаки»³⁶. Тих, що несли дари, на Закарпатті називали по-різному: «приданці», «пропійці», «пропуйці» [3, с. 295].

Староста, побачивши їх, вигукував: «Ану шосьте там принесли?». Потім звертався до матері молодого: «Мамо, ану пойте сюди. Ваша невістка віділа, ош ви ходили без ширинки, и она не хоче шоби єї мама так ходила». Він розхвалював «ширинку» та дарував її свекрусі. Потім староста звертався до батька молодого і викликав в порядку старшинства найближчих його родичів, виголошуючи, що кому дарувалося [2, с. 129]. Найпоширенішими «дарами» були предмети одягу: «ширинки», «сорочки», «сведери» і т. д.³⁷ По завершенні всі подарунки староста віддавав матері молодого. Мати відносила ці «дари», а поверталася із тарілкою. Староста, накривши тарілку «ширинков», піднімав її та «гойкав»: «Тепер будеме дарувати нашим молодим!» Мати молодого клала на тарілку гроші, а староста оголошував: «Наша мама дарує молодим!» Всі присутні також клали гроші чи подарунки, а староста викрикував хто і що дарував. Зібрані гроші передавалися молодому [2, с. 129]. Він, у свою чергу, дарував теї чоботи, або гроші на них³⁸.

Після «дарованки» свашки разом зі старостою брали молоду, відводили до комори, і там знімали з неї вінок, «ленти» та інші прикраси, розплітали косу, закручували волосся і одягали чапечь («че-

пак») [2, с. 130]. Цікаво, що у селах верхів'я р. Ужа знімання вінків відбувалось лише вранці наступного дня [3, с. 295]. Не обходилося кушницьке весілля без танцю молодії — «продажнього» чи «шорового»³⁹. Більшість долинян Іршавщини від Імстичева до Чорного Потоку цей танець називали «меньосоньтанц», що походить від угорського «menyasszony» — наречена, молода⁴⁰. У сні заходили «гудаки» і запрошували молодію до танцю. Спершу вона танцювала із старостою, а потім з гостями, з яких староста брав гроші і віддавав їх молодії [2, с. 130]. Після цих дійств на стіл подавали багато («много») «палинки» і різні страви. Свашки в цей час співали коломийку:

*Завилисьме дівку білу, завили, завили,
Аби нив ся молоденьков люди не журили.
Виддалисьме дівку білу, виддали, виддали,
Аби нив ся молоденьков люди не вмовляли.*

Треба відмітити, що у селі Кушниця дівчата співали весільних пісень лише тоді, коли ходили по барвінок і вили віночки. Під час весілля пісні співали тільки хлопці та жінки-свашки [2, с. 141].

Через деякий час родичі молодії вставали з-за столу, казали їй, щоб добре себе вела, та прощалися з нею. Забравши своїх музикантів, друзів та гостей, йшли додому, де продовжували святкувати. У «жениха» гостина теж тривала. Як у хаті молодого, так і у хаті молодії «свальба» закінчувалося в той же день [2, с. 130]. На відміну від села Кушниця, де весільна гостина відбувалась з обрядовими переходами по черзі в обох наречених, в більшості сіл Іршавщини усе відбувалось в одному локусі: або в хаті молодого, або в молодії.

Завершальним етапом кушницького весілля були «поправки». Наступного після весілля дня сходилися близькі родичі, «маточки», «батечки» та дружки з дружбами. Дівчина одягала «парадну» сорочку, з волосся крутила собі «гонт» і обв'язково обв'язувалася у «ширинку». Гостина відбувалась у молодого. А невістка жартома співала:

*У моїм городчику зелененький явір,
Зовиці ги бісиці, а стара ги дявлі.*

³⁵ Зап. І. Керечанин в с. Кушниця Іршавського р-ну від Мельника Юрія Юрійовича, 1958 р. н.

³⁶ Зап. у с. Кушниця Іршавського р-ну від Метеньканич Марії Федорівни, 1935 р. н.

³⁷ Зап. у с. Кушниця Іршавського р-ну від Метеньканич Марії Федорівни, 1935 р. н.

³⁸ Зап. у с. Кушниця Іршавського р-ну від Метеньканич Марії Федорівни, 1935 р. н.

³⁹ Зап. у с. Кушниця Іршавського р-ну від Лижичко Анни Іванівни, 1940 р. н.

⁴⁰ Зап. у с. Імстичево Іршавського р-ну від Добри Йолани Іванівни, 1940 р. н.; зап. у с. Чорний Потік Іршавського р-ну від Котубей Олени Василівни, 1937 р. н.

Мати молодій співала свасі:
 Ой ти прийди я до тебе, любя моя свекро,
 Та имлю тя за ручину, та поведу тя до пекла.
 Поведу тя до пекла, та вбись там сиділа,
 Та вби сь ми з молодій кровичю не пила⁴¹.

Щодо післявесільних обрядів на Закарпатті, то тут через день-два або тиждень після весілля в різних населених пунктах справляли: «пропуй», «ощинки», «поглядини», «колячини», а в гуцулів Рахівщини ще й «вівіод» [3, с. 296].

Отож, можемо підсумувати, що весілля на Закарпатті вписується у загальноукраїнський контекст, але містять чимало специфічних регіональних ознак. Відзначимо, що у селі Кушниця помітним є вплив марамороських мотивів, хоча головними є верховинські традиції, адже за районуванням Ф.М. Потушняка долиняни, які проживають між Латорицею і Тересвою вище Сваляви і Довгого, належать саме до групи верховинців. Отож весілля в селі Кушниця — невід’ємна частина українських весільних традицій, що їх доповнює, створюючи окрему тему для досліджень.

1. Демян Л. Крестини на окресности Верещьких в звичаях і пѣснях / Лука Демян // Подкарпатска Русь. — Рочник IV. — № 8. — Ужгород : Педагогичне товариство Подкарпатской Руси, 1927. — С. 189—191.
2. Симоненко И.Ф. Свадебные обряды в Закарпатской области / Симоненко И.Ф. // Советская этнография. — № 4. — Издательство Академии наук СССР, 1946. — С. 125—141.
3. Тиводар М.П. Етнографія Закарпаття: історико-етнографічний нарис / Тиводар М.П. — Ужгород : Гражда, 2010. — 416 с.
4. Чорі Ю. Від роду до роду: Звичаєво-обрядові традиції Закарпаття / Чорі Ю. — Ужгород : Вид-во В. Падяка, 2001. — 168 с.

⁴¹ Зап. у с. Кушниця Іршавського р-ну від Мателеги Анни Андріївни, 1941 р. н.

Ivanna Kerechanyn

TRADITIONAL WEDDING OF UKRAINIANS IN THE VILLAGE KUSHNYTSIA WITHIN THE CONTEXT OF WEDDING CEREMONIES CYCLE IN TRANSCARPATHTIA IN THE FIRST HALF OF THE XX CENTURY

In the given article on the basis of personal field ethnographic materials and available literature the author has examined traditional wedding of the Transcarpathian Ukrainians (according to the materials of the village Kushnytsia Irshava region). The author has studied such components of wedding ceremony, namely: «vyzvidyny», «svatanky», «zaruchyny» (engagement), the wedding and «popravky». While describing the wedding in the village Kushnytsia, the main attention is paid to the time of wedding, the duration, the order of ceremonies, to the main characters, their roles and functions, and also clothing. The ritual of gathering of periwinkle, the howling of wreaths, and wedding feast were characterized in details. The samples of wedding songs from the archives of the author are also given.

Keywords: wedding, ritualism, «vyzvidyny», «svatanky», «zaruchyny» (engagement), molodyi (bridegroom), moloda (bride), starosta (toastmaster), družhba (best man), družhka (best maid), barvinok (periwinkle), hostyna (feast) «popravky».

Иванна Керечанин

ТРАДИЦИОННАЯ СВАДЬБА УКРАИНЦЕВ СЕЛА КУШНИЦА В КОНТЕКСТЕ ОБРЯДОВ СВАДЕБНОГО ЦИКЛА В ЗАКАРПАТЬЕ (первая половина XX в.)

В статье на основании собственных полевых этнографических материалов и имеющейся литературы автором рассматривается традиционная свадьба украинцев Закарпатья (по материалам села Кушница Иршавского района). Исследуются такие составляющие свадебной обрядности, как «выведывание», сватовство, помолвка, собственно свадьба и «поправины». При описании свадьбы в с. Кушница основное внимание обращается на время ее проведения, продолжительность, очередность обрядовых действий, действующих лиц, их роли и функции, одежда. Подробно характеризуется обряд сбора барвинка, изготовление венков, свадебный пир. Представляются образцы свадебных песен из архива автора.

Ключевые слова: свадьба, обрядность, «визвидины», сватовство, помолвка, жених, невеста, староста, свидетель, свидетельница, барвинок, пир, «поправки».